

Diversiteit in initiatieven

Initiatieven die agrobiodiversiteit stimuleren

Angélique Schellenberg

Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede, september 1999

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het IKC-Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 75 exemplaren

Samenstelling Angélique Schellenberg

Druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Facilitaire Dienst

Voorwoord

Het afgelopen jaar is er hard gewerkt aan een visie en beleidsagenda voor biodiversiteit in de land- en tuinbouw. Die beleidsontwikkeling kende een sterk interactief karakter. In dat interactieve traject kwam regelmatig het signaal naar boven dat het belangrijk is om biodiversiteitsbeleid aan te laten sluiten bij reeds lopende initiatieven. Want zo werd gezegd "er is meer dan je denkt" en "het is jammer om elke keer het wiel opnieuw uit te vinden".

Daarom heeft de themagroep 'agrobiodiversiteit' van de interdepartementale projectgroep 'biodiversiteit' het IKC-L verzocht om bestaande initiatieven te inventariseren. Deze inventarisatie bouwt voort op een eerdere inventarisatie van het IKC-L over de vindplaatsen van biocultureel erfgoed. (publicatie 116: Inventarisatie van bedrijven met biocultureel erfgoed; wie in Nederland heeft biocultureel erfgoed?).

Dat "er meer is dan je denkt" hebben we bij deze nieuwe inventarisatie ook weer gemerkt. Het grote aantal initiatieven betekent echter wel dat we in dit overzicht niet gestreefd hebben naar een compleet overzicht. We hebben gestreefd naar een overzicht dat een goede illustratie biedt van de initiatieven die voorkomen. Ik hoop dat we in die intentie geslaagd zijn en dat deze inventarisatie bijdraagt aan het bundelen van 'krachten' ten behoeve van de verankering van biodiversiteit in de praktijk van de agrarische sector.

Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd IKC-Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Inleiding	7
1 Gedomesticeerde soorten	8
1.1 Groene Hart Landwinkels	8
1.2 Fokcentrum voor Landgeiten in Vredenheim	8
1.3 Onderzoek kwekersrecht/Rassenlijst	8
1.4 "Werken aan Agro-Biodiversiteit"	8
1.5 Project instandhouding baktarwerassen	9
1.6 Inventarisatie van bedrijven met biocultureel erfgoed : Wie in Nederland heeft biocultureel erfgoed?	9
1.7 Schimmelcollectie en collectie eetbare paddestoelen	9
1.8 Stichting Limburgse Streekproducten	9
1.9 Eiland Schokland	10
1.10 Promotie van oude en nieuwe fruitvariëteiten	10
1.11 Stimulering teelt van blauwe bessen Zuidwest Drenthe	10
1.12 Noordelijke Pomologische vereniging	10
1.13 Stichting Zeldzame Huisdieren	10
1.14 Stichting "Op de oerakker"	11
1.15 Meekrap	11
1.16 'Natuurlijk Vaals'	11
2 Ondersteunende organismen	12
2.1 Nuttige insecten per post van ECOstyle	12
2.2 Milieucooperatie De Peel (Deurne)	12
2.3 Prijs voor Ontwerp 'Woningen voor insecten in de achtertuin'	12
2.4 Glastuinbouw zoekt biologische wapens tegen bodemschimmels	12

2.5	Koppert Biological Systems	12
2.6	Milieubewuste teelt Euregio Scheldermond	13
2.7	Milieucooperatie De Peel (Deurne)	13
3	Overige organismen	14
3.1	'Natuur in de Boomgaard'	14
3.2	Enschede Eschmarke)	14
3.3	Erfbeplanting Mariapeel	14
3.4	Investeringen kleinschalig natuurbeheer (Winterswijk)	14
3.5	Weidevogelbeheer in IJsseldelta (Zwolle)	15
4	Agro-ecosystemen	16
4.1	Demonstratie- en bewustwordingsproject	16
4.2	Geïntegreerde onkruidbestrijding in akkerbouwgewassen	16
4.3	Stimulering afzet biologische producten	16
4.4	Ontwikkeling biologische pluimveehouderij met het EKO-keurmerk in het WCL-M-gebied	16
4.5	Milieubewuste teelt Euregio Scheldermond	17
4.6	Natuurmeetlat	17
4.7	Gedeputeerde Staten Groningen willen ecologische verbindingzones realiseren	17
4.8	Landbouwenclave De Margriet	17
4.9	'Waterland/Veenweiden'	18

Inleiding

Op dit moment is er zowel nationaal als internationaal toenemende aandacht voor het beleidsterrein van de biodiversiteit. Nederland heeft de Conventie inzake Biodiversiteit (1992) mede ondertekend en daarmee toegezegd op nationaal niveau biodiversiteitsbeleid te ontwikkelen. Daartoe is een nieuw beleidsontwikkelingstraject gestart.

In deze beleidsontwikkeling wordt er vanuit gegaan dat in diverse landen al de nodige acties op het gebied van biodiversiteit plaatsvinden. De intentie is om daar als Nederland zoveel mogelijk bij aan te sluiten.

In Nederland zijn al verschillende initiatieven gestart. In dit rapport is een aantal van deze initiatieven beschreven. Deze inventarisatie geeft geen volledig beeld van alle activiteiten, maar geeft een illustratief overzicht. Verschillende bronnen zijn hiervoor geraadpleegd. Elk initiatief is voorzien van een bronvermelding.

Deze inventarisatie ondersteunt het 'Plan van aanpak biodiversiteit in de landbouw'.

Deze inventarisatie is ingedeeld naar de volgende niveaus:

1. Gedomesticeerde soorten: verschillende rassen van dieren en gewassen;
2. Ondersteunende organismen: hierbij gaat het om organismen betrokken bij bestuiving, ziekten en plagen en om het bodemleven;
3. Overige organismen: weidevogels, slootleven, houtwallen, ed. ;
4. Agro-ecosysteem.

1 Gedomesticeerde soorten

1.1 Groene Hart Landwinkels

Groene Hart Landwinkels zijn vier boerderijwinkels die een kernassortiment presenteren van een drietal streekeigen producten van het boerenland: Wildeweidekaas, Le Petit Doruvel kaas en Proosdijsap. Dit laatste product is gemaakt van het fruit uit de hoogstamboomgaarden aan de oevers van de Oude Rijn. Producenten die bij de Groene Hart Landwinkels zijn aangesloten beschermen de weidevogels en laten de slootkanten in bloei staan. Het onderhoud ervan wordt gecontroleerd door het Zuid-Holland Landschapsbeheer.

(Bron: Kritisch Consumeren, juli 1999. p. 6)

1.2 Fokcentrum voor Landgeiten in Vredenheim

Sinds 19 juni 1999 is een nieuw fokcentrum 'Het Vredenheim' voor Nederlandse Landgeiten erkend. Het fokbedrijf van Henk Hoiting en Anneke van Hemmen heeft, zonder de lammeren mee te rekenen, 30 fokdieren. In 1991 is besloten om van Witte Saanen en Toggenburgers over te stappen op de Nederlandse Landgeit. Een van de redenen was de ergernis dat de familie het idee kreeg alleen voor de handel en de slager te fokken.

(bron: Zeldzaam Huisdier nr. 3 (augustus 1999).- p. 4-6)

1.3 Onderzoek kwekersrecht/Rassenlijst

Het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) heeft van de Stichting Zeeuwse Vlegel opdracht gekregen om de volgende onderzoeksvragen uit te werken:

- Wat zijn de mogelijkheden/belemmeringen om een tarweras dat niet meer in stand wordt gehouden door de kweker te laten gebruiken voor de Zeeuwse Vlegel en welke procedures dienen te worden gevolgd?
- Wat zijn de consequenties van het in eigen hand nemen van instand houden/vermeerderen van tarwerassen?

Dit onderzoek (1998) heeft geresulteerd in een aantal aanbevelingen om een tarweras dat niet meer op de Nederlandse Rassenlijst voorkomt in stand te houden en beschikbaar te maken voor vrij gebruik door telers. Het zomerras Sunnan is hierbij als case-study gebruikt.

(Bron: Jaarverslag Stichting Zeeuwse Vlegel, Cooperatie Zeeuwse Vlegel Landbouwproducten b.a. 1998)

1.4 "Werken aan Agro-Biodiversiteit"

De Werkgroep TAO (Technologie en Agrarische Ontwikkeling) van de Landbouwuniversiteit Wageningen is in 1998 gestart met het project "Werken aan Agro-Biodiversiteit". Belangrijkste doelstelling is het bevorderen van veranderingsprocessen die gericht zijn op het vergroten en het gebruik van agrobiodiversiteit in de Nederlandse landbouw. Concreet wordt nagegaan op welke wijze boeren die zich inzetten voor biologische- en milieuvriendelijke landbouw in Nederland meer (teelttechnische) ontwikkelingsperspectief kan worden geboden. Hierbij wordt ondermeer uitgegaan van de praktijkervaringen van Zeeuwse Vlegelboeren.

De drie onderzochte deelterreinen van het veredelingsnetwerk in Nederland zijn:

- vergroting van de gebruiksmogelijkheden van genetisch materiaal in de genenbank van het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN);
- mogelijkheden voor een participatieve veredeling door boeren binnen het Kenniscentrum Wageningen;
- aanpassing van rechtsregels voor het gebruik van genetische bronnen ten behoeve van de diversiteitslandbouw.

(Bron: Jaarverslag Stichting Zeeuwse Vlegel, Cooperatie Zeeuwse Vlegel Landbouwproducten b.a. 1998)

1.5 Project instandhouding baktarwerassen

In het kader van het Duurzaam Ontwikkelings Verdrag dat Nederland met Bhutan heeft gesloten, heeft de Stichting Zeeuwse Vlegel een budget ontvangen voor onderzoek naar instandhouding van baktarwerassen die geschikt zijn voor duurzame vormen van landbouw. Het driejarig project zal moeten resulteren in een betere verkrijgbaarheid van baktarwerassen, waarbij tevens een positieve bijdrage zal worden geleverd aan de biodiversiteit van de landbouw.

(Bron: Jaarverslag Stichting Zeeuwse Vlegel, Cooperatie Zeeuwse Vlegel Landbouwproducten b.a. 1998)

1.6 Inventarisatie van bedrijven met biocultureel erfgoed : Wie in Nederland heeft biocultureel erfgoed?

Het IKC-Landbouw heeft een inventarisatie gemaakt waarin vermeld wordt van wie in Nederland betrokken is bij de instandhouding van materiaal dat is te beschouwen als biocultureel erfgoed. Deze inventarisatie heeft zich beperkt tot gewassen, rassen en dieren die in de landbouw gebruikt zijn of worden.

(Bron: IKC-Landbouw. Publicatie nummer 116 / G.J.M. Schroën)

1.7 Schimmelcollectie en collectie eetbare paddestoelen

De grootste schimmelcollectie in Nederland is in beheer bij het Centraal Bureau voor Schimmelcultures (CBS) in Baarn. Deze collectie ressorteert met zeven andere collecties onder de Stichting Collecties van Cultures van Micro-organismen (SNCC).

De grootste collectie eetbare paddestoelen is aanwezig op het Proefstation voor de Champignoncultuur in Horst. Het grootste gedeelte van de collectie wordt gevormd door de champignon (*agaricus bisporus*) en de oesterzwam (*Pleurotus spp*). De collectie mycorrhizavormende paddestoelen zal worden uitgebreid. Hierbij zal worden samengewerkt met het Proefstation Boomteelt. Dit proefstation is in het bezit van de belangrijkste soorten hallucinerende paddestoelen die in Nederland geteeld worden.

(Bron: IKC-Landbouw. Publicatie nummer 116 / G.J.M. Schroën)

1.8 Stichting Limburgse Streekproducten

De stichting Limburgse Streekproducten is een bundeling van zes initiatieven uit Limburg. De Stichting beheert momenteel hoeveproducten, streekproducten en culinaire streekproducten. 'Limburgs Land'-producten verschijnen in september 1999. Dit zijn producten die alleen uit Limburg komen.

Een ander karakteristiek product is de confiture van blauwe bessen. Deze bessen groeien vrijwel alleen in Limburg. Er wordt ook een likeur van gemaakt.

(Bron: Kritisch Consumeren, juli 1999. p. 7)

1.9 Eiland Schokland

In de Noordoostpolder ligt een bijzondere plek, het eiland Schokland. Deze unieke plek, een natuur- en cultuurmonument is voor iedereen toegankelijk. De Unesco heeft het voormalig eiland als monument op de Werelderfgoedlijst gezet.

De landerijen rond Schokland staan grotendeels onder het beheer van Stichting Flevolandschap. Op een deel van het land worden oude landbouwgewassen geteeld en de enkele weilanden worden begraaasd met Lakenvelder runderen en de Nederlandse Landgeiten.

(Bron: Zeldzaam Huisdier 24 (1999) 3)

1.10 Promotie van oude en nieuwe fruitvariëteiten

De promotie van oude en nieuwe fruitvariëteiten is een voorbeeld van een plattelandsontwikkelingsproject in de regio Groningen/Lauwersland.

Het programma heeft betrekking op het volledige productieproces: de veredeling van fruit, de productieontwikkeling, de handel en verkoop, de promotie van de producten en productinnovatie. Het doel is om de winst en de kennis in de regio/streek te behouden.

(Bron: Leader II)

1.11 Stimulering teelt van blauwe bessen Zuidwest Drenthe

De stimulering teelt van blauwe bessen Zuidwest Drenthe is een project van de stichting 'Frederiksoord, Land van weldadigheid'. Het project is bedoeld als eerste aanzet om te komen tot een streekeigen product, zoals de ontwikkeling van Blauwebessenjam en -gelei. Het project wordt gedragen door de Blauwebessenstudieclub. De beoogde effecten:

de uitbreiding van de teelt en de toename van werkgelegenheid. Naast een bestaand areaal van circa 20 ha is er zo'n 3 ha bessenstruiken bijgeplant.

(Bron: Leader Zuidwest Drenthe-Projecten)

1.12 Noordelijke Pomologische vereniging

De stichting Noordelijke Pomologische vereniging beheert een tuin die is ondergebracht in de Stichting fruittuin Freriksoord. Hierin zijn tevens de gemeente en de tuinbouwschool in Freriksoord betrokken. De Tuin bestaat uit 10-12 ha met 1300 appel-, peren-, pruimenbomen en andere bijzondere fruitgewassen (kleinfruit). Behalve deze tuin heeft de vereniging bij de leden bomen 'in beheer'. De financiering van de tuin is gebaseerd op subsidie van de Europese Unie en provincie. Belangstelling voor materiaal is er van CPRO-DLO en buitenlandse instellingen. De tuin heeft ook een toeristische waarde doordat het deel uitmaakt van een groter recreatiepark.

(Bron: IKC-Landbouw. Publicatie nummer 116 / G.J.M. Schroën)

1.13 Stichting Zeldzame Huisdieren

In het kader van de instandhouding van de genetische variatie binnen de Nederlandse veestapel, inventariseert de Stichting Zeldzame Huisdieren bijzondere runderen, met name het Brandrode Rund en de Witrik. In het kader van dit project is de Stichting op zoek naar fokkers van beide rassen.

De Stichting Zeldzame Huisdieren is opgericht voor de instandhouding en bescherming van zeldzame Nederlandse Huisdierenrassen. In eerste instantie opgericht op het 'in situ' bewaren van rassen. Deze organisatie heeft een nauwe samenwerking met particulieren, landschapsbeheerders en met organisaties van topfokkers. De Stichting Zeldzame Huisdieren heeft zelf geen dieren in eigendom en kan geen behoud waarborgen.

(Bron: Ekoland, nr. 3 (1999), p. 8. en IKC-Landbouw. Publicatie nummer 116 / G.J.M. Schroën)

1.14 Stichting "Op de oerakker"

De oerakker is een perceel van 3 ha gelegen op het vormingscentrum Allardsoog-Hunneschans in Bakkeveen (Friesland). Het sortiment bestaat uit ca 300 groente- en akkerbouwgewassen en ca 200 historische fruitrassen. Het assortiment landbouwgewassen bestaat uit akkerbouw-, veevoeder- en/of stoppelgewassen. Enkele (streek)rassen uit de verzameling zijn: Ommelander, Kleefse, Gelderse en Limburgse kleine rode risweit, Zeeuwse witte tarwe, wilde eenkoorn en enige cultuurvormen van eenkoorn, geitenooggras, Emmertarwe met enkele wilde en 20 cultuurrassen, Spelt ruim 20 Euro-aziatische landrassen, Binkel, tarwerassen, van gerst 2 wilde vormen, Hertelgerst, zwarte gerst, Zeeuwse zomergerst, Zeeuwse 6 rijige wintergerst, Thoolse wintergerst en Groninger wintergerst, Terschellinger zomergerst (3 herkomsten), Mansholt's 2-rijige zomergerst, etc.

(Bron: IKC-Landbouw. Publicatie nummer 116 / G.J.M. Schroën)

1.15 Meekrap

Plaats: Noordbroek

De meekrap, een wortelgewas dat kleurstof levert, is in Nederland sinds 1870 in de vergetelheid geraakt. Met de coöperatie Rubia, opgericht in 1992, doet een aantal Groningse telers een poging deze teelt nieuw leven in te blazen. Plantmateriaal werd o.a. uit Polen gehaald.

(Bron: Atlas vernieuwend platteland, nr. 139)

1.16 'Natuurlijk Vaals'

Jaarlijks bezoeken ruim 1 miljoen recreanten de streek rond Vaals. Het Drielandenpunt heeft upgrading. Het initiatief van Kasteel Vaalsbroek, Labyrint Drielandenpunt BV en de Gemeente Vaals richt zich op een natuur- en milieuvriendelijke aanpak. De resultaten van dit project zijn o.a.:

- het opzetten van een vlinderreservaat (terugbrengen oude vlindersoorten);
- de renovatie van het kasteelpark Kasteel Vaalsbroek (173 soorten oude inheemse en uitheemse bomen, coniferen en heesters);
- de aanleg van een hoogstamfruitboomgaard (90 verschillende soorten oud-Limburgse fruitbomen);
- het voorkomen van uitwaaiering van grote bezoekersstromen Drielandenpunt naar kwetsbare hellingbossen.

(Bron: Groene Allianties in de Regio : 15 voorbeeldprojecten : Milieu en Toerisme in eigen land, 1998)

2 Ondersteunende organismen

2.1 Nuttige insecten per post van ECOstyle

Het bedrijf ECOstyle in Appelscha heeft, naast een uitgebreid assortiment biologische meststoffen, een heel bijzondere productlijn, namelijk de levende have, een assortiment beestjes. De insecten worden in speciale buisjes verzonden. Voorbeelden zijn de roofmijt, bladluisverslindende galmuggen en aaltjes tegen vraatzuchtige larven van de taxuskever. De producten van ECOstyle zijn in de tuinvakhandel te koop. De insecten worden in speciale buisjes per post verzonden.
(Bron: *Kritisch Consumeren*, nummer 3, 1999)

2.2 Milieucooperatie De Peel (Deurne)

In de Peel werken boeren en tuinders gezamenlijk aan een offensieve aanpak om natuur- en milieudoelstellingen te realiseren. In de tuinbouw zijn demonstratieprojecten gestart die moeten leiden tot biologische ziektebestrijding en besparing van energie en water. In de intensieve veehouderij loopt een proef met biologische bestrijding van vliegen met behulp van roofvliegen. Een aanpak die kan concurreren met de chemische bestrijding.
(Bron: *Atlas van het vernieuwend platteland*, 92)

2.3 Prijs voor Ontwerp 'Woningen voor insecten in de achtertuin'

'Woningen voor insecten in de achtertuin' is een ontwerp van de bijenvereniging 'Over'-Betuwe' uit Gendt. Kevers, bijen, hommels sluipwespen, goudvliegen, kunnen allen hun intrek nemen in een insectenwoning, een piramidevormige kastje met meerder gaatjes erin. Het aanbieden van een nestgelegenheid versterkt de biodiversiteit van insecten. Door bestuiving door deze insecten wordt tevens verscheidenheid van vaak zeldzame, wilde plantensoorten bevorderd.
(Bron: *Kritisch Consumeren*, februari 1999, p. 11)

2.4 Glastuinbouw zoekt biologische wapens tegen bodemschimmels

De glasgroentesector en de bloemisterij zetten zich gezamenlijk in om biologische bestrijders te vinden van ziekteverwekkende bodemschimmels. Er worden drie bloemisterijgewassen en twee vruchtgroenten onder de loep genomen, namelijk saintpaulia, chrysant, bouvardia, paprika en radijs. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente. Naast preventieve bestrijding wordt in dit onderzoek ook gezocht naar curatieve middelen. Per gewas worden verschillende bestrijders getest met verschillende werkingsmechanismen, zoals bodemverbeteraars, wortelbeschermers, natuurlijke vijanden en toxische organismen. De Selectie van de kandidaten wordt onder meer bepaald door hun succes bij andere gewassen.
(Bron: *Agri Holland Nieuws, Productschap Tuinbouw*, 18 februari 1999)

2.5 Koppert Biological Systems

Koppert biedt alternatieven voor chemische gewasbescherming. Koppert biedt onder meer tientallen verschillende natuurlijke vijanden aan.
(Bron: *Advertentie in Ekoland nr. 5 (1999)*, p. 19)

2.6 Milieubewuste teelt Euregio Scheldermond

Het gebied Euregio Scheldermonde is een 5B-gebied, d.w.z. dat de agrarische sector in dit gebied een economische achterstand heeft ten opzichte van andere gebieden. Versterking van de economische structuur in dergelijke gebieden is een voorwaarde voor de betrokken bedrijven om te kunnen overleven. In dit kader is het volgende project tot stand gekomen: door milieubewust telen van aardappelen en vollegrondsgroenten wordt een nieuwe markt aangeboord, zodat het inkomen van agrariërs wordt veilig gesteld. Innovatief: het gaat hier om de verbetering van het inkomen en milieu.

(Bron: isw.agro.nl)

2.7 Milieucoöperatie De Peel (Deurne)

In de Peel werken boeren en tuinders gezamenlijk aan een offensieve aanpak om natuur- en milieudoelstellingen te realiseren. In de tuinbouw zijn demonstratieprojecten gestart die moeten leiden tot biologische ziektebestrijding en besparing van energie en water. In de intensieve veehouderij loopt een proef met biologische bestrijding van vliegen met behulp van roofvliegen. Een aanpak die kan concurreren met de chemische bestrijding. Aan het mest- en ammoniakprobleem in de Peel wordt ook de nodige aandacht besteed. Een actiepun is dat er niet alleen met heffingen wordt gewerkt, maar ook met premies voor boeren die het goed doen.

(Bron: Atlas van het vernieuwend platteland, 92)

3 Overige organismen

3.1 'Natuur in de Boomgaard'

'Natuur in de Boomgaard' is een brochure-uitgave van het Louis Bolk Instituut en DLV Fruitteelt, met tips en handvatten voor fruittelers om op hun bedrijven meer ruimte te maken voor natuur. Het gaat hierbij om flora in de vorm van bloemen- en boomstroken en beplantingen langs en op rijbanen, kopakkers, slootranden, bermen, overhoeken, gevarieerde singels en beplantingen langs en op erven en gebouwen en fauna (insecten, zoogdieren en vogels). Ook het verdere beheer van natuur op het bedrijf wordt behandeld. De brochure dient als houvast bij het maken van keuzes, geeft de mogelijkheden aan voor het inplanten van (wind)singels en dient als leidraad bij de uitvoering van het uiteindelijke natuurplan.

(Bron: Ekoland, 4 (1999), p. 7 en Fruitteelt 4, 29 januari 1999, Jrg. 89)

3.2 Enschede Eschmarke)

De Stichting Eschmarke doet al sinds 1986 aan agrarisch natuurbeheer in de Eschmarke, een gebied ten zuidoosten van Enschede. Dankzij deze stichting kon zo'n twintig hectare aan nieuwe landschapselementen en drie kleinere natuurgebieden met zeldzame boekkikkers en kamsalamanders in beheer blijven bij boeren uit het gebied. De stichting heeft het formele eigendom van de gebieden die vervolgens in erfpacht worden gegeven aan deelnemende boeren.

(Bron: Atlas van het vernieuwend platteland, 116)

3.3 Erfbeplanting Mariapeel

Aanleiding van het project 'Erfbeplanting Mariapeel' is het verbeteren van de landschapskwaliteiten in het agrarisch gebied. Het initiatief ligt bij gemeenten en agrariërs. Het project loopt sinds 1994.

Doel is het realiseren van erfbeplantingen in het kader van het verbeteren van de landschapskwaliteit. Acties zijn het aanschaffen van plantmateriaal en de aanleg van beplantingen.

(Bron: www.isw.agro.nl)

3.4 Investerings kleinschalig natuurbeheer (Winterswijk)

Het doel van 'Investerings kleinschalig natuurbeheer' is het stimuleren van soortenbescherming (dieren) door particulieren.

Gekozen is voor het volgende startpunt: particulieren zijn vaak bereid maatregelen ten behoeve van natuur en landschap uit te voeren op en rond hun erf. Het gaat meestal om kleine investeringen in voorzieningen ten behoeve van de soortenbescherming. Daarbij kan onder andere worden gedacht aan nestkasten, het inzetten van wildredders, vleermuiskelders, wildspiegels en voorzieningen bij wegen ten behoeve van amfibieën.

Het innovatieve aan het project is dat het is gericht op een directe bescherming van verschillende diersoorten op grote schaal.

(Bron: www.isw.agro.nl)

3.5 Weidevogelbeheer in IJsseldelta (Zwolle)

In 1994 besloot de Provincie Overijssel om de weidevogeldoelstelling in de IJsseldelta samen met de streek in te gaan vullen. Er ontstond een brede projectgroep met landbouworganisaties, vogelwerkgroepen, jagers, het rijk en de provincie. Een van de experimenten betrof natuurproductiebetaling: boeren krijgen een vergoeding tot 150 gulden per succesvol legsel van bedreigde weidevogels (grutto, tureluur, slobbeend, zomertaling, watersnip, kempfaan en wulp). Boeren nemen vrijwillig deel, onder de toezegging dat deelname niet zal leiden tot 'planologische schaduwwerking'. In de periode '94-'96 nam het aantal boeren dat deelnam aan het experiment toe van 46 tot 57. Het aantal vergoede legsels steeg van 165 naar 263.

(Bron: Atlas van het vernieuwend platteland, 123)

4 Agro-ecosystemen

4.1 Demonstratie- en bewustwordingsproject

Het project "**Effecten van akkerranden beheer op bedrijfsvoering, oever en watersysteem**" heeft tot doel het bevorderen van een duurzame landbouw in relatie tot de akkerrand, de aangrenzende oever en het watersysteem in Flevoland. Om dit doel te bereiken, zijn de volgende stappen ondernomen: het verminderen van emissie van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen naar oever- en watersysteem, het realiseren van natuurontwikkeling met betrekking tot perceelsranden en oevers op bedrijven, het creëren van draagvlak voor milieumaatregelen en natuurontwikkeling. Het project vindt plaats op bedrijven van collega-akkerbouwers en in de maatschappij.
(www.isw.agro.nl)

4.2 Geïntegreerde onkruidbestrijding in akkerbouwgewassen

het doel van geïntegreerde onkruidbestrijding in akkerbouwgewassen is het tot stand brengen van een reductie in het gebruik van chemische middelen met 50% ten opzichte van de referentieperiode 1984-1988. Het versneld realiseren van de doelstellingen, zoals vermeld in het MeerJarenPlan Gewas Bescherming, moet er tevens voor zorgen dat het imago van de landbouw - van de akkerbouw in het bijzonder - versterkt wordt.
(www.isw.agro.nl)

4.3 Stimulering afzet biologische producten

Het doel van stimulering afzet biologische producten is het stimuleren van de vraag naar biologische producten in Brabant, zodat meer ruimte ontstaat voor boeren die om willen schakelen naar de biologische landbouw. Een tweede doel is het vergroten van de contacten en de onderlinge band binnen de productie- en afzetkolom. De provincie Noord-Brabant en het bedrijfsleven (LTO) stimuleren de komende jaren de omschakeling naar biologische landbouw, met name in natuurbeschermingsgebieden. Perspectief: het project draagt bij aan 'de ontwikkeling van duurzame landbouw'. Het project is gericht op de afzet van biologische landbouwproducten.
(Bron: www.isw.agro.nl)

4.4 Ontwikkeling biologische pluimveehouderij met het EKO-keurmerk in het WCL-M-gebied

Op dit moment produceert 0,5 tot 1% van de Nederlandse veehouderij biologische producten. De biologische pluimveehouderij blijft daarbij ver achter. De omzet in eieren wordt geschat op een kleine 7 miljoen eieren, dit komt neer op 0,1% van de totale Nederlandse eierproductie.

Doelen van dit project zijn:

- verhogen van de afzet van biologische producten;
- verhogen aantal biologische pluimveehouderijbedrijven.

(Bron: www.isw.agro.nl)

4.5 Milieubewuste teelt Euregio Schelderland

Een groot gedeelte van de Euregio Schelderland is een 5B-gebied. Dit wil zeggen dat de agrarische sector in dit gebied een economische achterstand heeft ten opzichte van andere gebieden. Versterking van de economische structuur in dergelijke gebieden is een voorwaarde voor de betrokken bedrijven om te kunnen overleven. In het kader hiervan is het volgende project tot stand gekomen: door het milieubewust telen van aardappelen en vollegrondsgroenten wordt een nieuwe markt aangeboord, zodat het inkomen van de agrariërs wordt veilig gesteld. Het doel van dit project is het versterken van de concurrentiepositie van aardappel- en vollegrondsgroentetelers in de Euregio Schelderland middels het stimuleren van de toepassing van milieuvriendelijke teelt en het stimuleren van de afzet van milieuvriendelijk geteelde aardappelen en vollegrondsgroenten.

(Bron: www.isw.agro.nl)

4.6 Natuurmeetlat

CLM heeft een vernieuwde natuurmeetlat voor landbouwbedrijven ontwikkeld. Boeren hebben hiermee een gebruikersvriendelijk instrument in handen waarmee zij de natuur op hun bedrijf kunnen inventariseren. Met deze meetlat kunnen zij in kaart brengen welke planten en dieren op hun bedrijf leven en wat de resultaten zijn van maatregelen om de natuur meer ruimte te geven. Boeren kunnen deze resultaten niet alleen voor zichzelf zichtbaar maken, maar ook voor overheden, natuurbeschermers of consumenten. De natuurmeetlat is een lijst met planten en dieren, die elk een ecologisch waarderingscijfer meekrijgen. Doel is het vergroten van het draagvlak voor agrarisch natuurbeheer en het uittesten van een methodiek voor het toekennen van natuurbeloningen. Een voorbeeld waar deze meetlat wordt gebruikt is het landbouwgebied rond de Loonse en Drunense Duinen

(Bron: Agri Holland nieuws, 23 april 1999 en www.isw.agro.nl, en Uitvoeringsprogramma NUBL 1999-2000)

4.7 Gedeputeerde Staten Groningen willen ecologische verbindingzones realiseren

Gedeputeerde Staten Groningen wil 100 hectare beheersgebied en 200 hectare natuurontwikkelingsgebied aanwenden voor het realiseren van ecologische verbindingzones tussen natuurgebieden. Deze verbindingzones zijn nodig om uitwisseling, migratie en verbreiding van plant- en diersoorten tussen natuurgebieden mogelijk te maken, dan wel te verbeteren. De natuurgebieden in Groningen zijn betrekkelijk klein, waardoor bij een verdergaande versnippering er steeds meer soorten dreigen te verdwijnen.

(Bron: Agri Holland, Provincie Groningen, 17 februari 1999)

4.8 Landbouwenclave De Margriet

De landbouwenclave De Margriet wordt omringd door de grootste stuifzandgebied van Europa, de Loonse en Drunense duinen. Door de omringde natuur ondervindt de landbouw beperkingen op het gebied van bedrijfsvoering. De landbouw, maar ook natuur, is gebaat bij een duurzame landbouw met toekomst. Stichting Duinboeren en Natuurmonumenten werken samen aan verbetering van natuur en landschap door extensivering, kavelruil, randenbeheer en de aanleg van ecologische verbindingzones, houtwallen en poelen, maar ook omschakeling naar biologische landbouw en aanleg van waterbekkens.

(Bron: Uitvoeringsprogramma NUBL, 1999-2000)

4.9 'Waterland/Veenweiden'

De regio's Waterland en Veenweiden zijn beiden inspirerende voorbeelden van duurzame plattelandsontwikkeling. Deze regio's zijn unieke gebieden waarvan de waarden verloren dreigen te gaan. De maker en beheerder van waardevolle cultuurlandschappen, de agrariër, dreigt zijn bedrijf wegens teruglopende inkomsten te moeten sluiten. Omschakeling naar andere producten is vaak onmogelijk. Resultaten van 'Waterland/Veenweiden' zijn o.a.: positiever gedrag ten opzichte van natuur, landschap en cultuurhistorische elementen, natuur en landschap worden toegankelijker, behoud open cultuurlandschap Veenweiden, aanzet vorming kwalitatief hoogwaardig Vrijtijdslandschap, mogelijkheden om de boer in gebied te houden als beheerder van cultuurlandschap en ontwikkelaar van het product Natuur en plattelandsontwikkeling. *(Bron: Groene allianties in de regio : 15 voorbeeldprojecten Milieu en Toerisme in eigen land)*